

Wiesław Musiał

Problemy migracji zarobkowej ludności wiejskiej Karpat Polskich

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 8, 267-276

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiesław Musiał

PROBLEMY MIGRACJI ZAROBKOWEJ LUDNOŚCI WIEJSKIEJ KARPAT POLSKICH¹

Wprowadzenie

Wolny przepływ osób jest także jedną z fundamentalnych zasad wolności w Unii Europejskiej, która deklaruje zagwarantowanie każdemu obywatelowi krajów członkowskich prawo do decyzji o miejscu zamieszkania, zatrudnienia i swobody podróżowania. Według szacunków ONZ migranci stanowią obecnie około 3% populacji światowej (tj. ok. 175 mln osób), przy czym odczuwalny jest nadal rosnący trend migracji. Bez migracji szereg krajów wysoko rozwiniętych odczuwałoby istotne spadki populacji, dotyczy to np. Niemiec, Włoch czy Szwecji. Migracja ma także ogólny pozytywny wpływ dla globalnego dochodu świata, gdyż wpływa na efektywne i wydajne zatrudnienie wcześniej nisko produktywizowanej siły roboczej. Imigranci stanowią rosnący udział siły roboczej na świecie (w Niemczech ok. 12%, a w Austrii i Szwajcarii aż ok. 25%)². Podjęcie decyzji o emigracji poza granice własnego kraju, a także o powrocie z emigracji do kraju wiąże się ze zindywidualizowaną oceną stanu gospodarki macierzystego kraju i kraju emigracji. Ważna jest także ocena perspektyw rozwoju tych krajów, ich sytuacja polityczna, stosowana polityka emigracyjna, prawo wewnętrzne, bezpieczeństwo i zabezpieczenie socjalne. O wyjeździe decydują więc czynniki „wypychające”, jak też czynniki „ciągnące”, stanowiące różnorodne bodźce i po-

¹ Badania wykonano w ramach grantu MNiSW nr 1 HO2C 09130.

² *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Departament Analiz i Prognoz, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2007.

zytywne sygnały płynące z zagranicy. Migracja jest więc wywoływana zazwyczaj kumulacją czynników zachęcających, natury „wypychania” i „ciągnięcia”. Dysproporcje w dochodach kraju wysyłającego i przyjmującego migranta (w warunkach pokoju i stabilizacji politycznej), uważane są za główny czynnik warunkujący podjęcie decyzji o wyjeździe.

Celem opracowania jest prezentacja wybranych problemów migracji ludności wiejskiej zamieszkującej mezoregion Karpat Polskich. Podjęto w nim – w sposób syntetyczny – trzy aspekty migracji, tj. strukturę społeczno-zawodową migrantów, okres, na jaki migrują, oraz cele, na jakie przeznaczają pieniądze zarobione w czasie pracy za granicą. Materiał źródłowy pochodzi z badań terenowych eksperckich zrealizowanych w 2007 r. w karpackich gminach wiejskich.

1. Motywy migracji

Główne przyczyny migracji, jakich można się doszukać zarówno w prasie, jak też i w potocznych rozmowach, upatruje się w powszechnym bezrobociu, niekorzystnych warunkach płacowych, jakie występują w naszym kraju. Dotyczy to zarówno osób o niskich kwalifikacjach, jak też i wykształconych³. Faktyczne i bardziej szczegółowe motywy migracji zarobkowej można ocenić także biorąc pod uwagę przeznaczenie przywożonych (lub przesyłanych np. żonie) pieniędzy. Również lepszym wskaźnikiem autentyczności celów, które starają się osiągnąć migrujący z rodzin wiejskich, jest analiza przeznaczenia przywożonego kapitału. Badani migranci według Perepeczko⁴, przywożą głównie pieniądze, ponadto ok. 9% przywozi maszyny i narzędzia, około 9% samochody, a także ok. 6% wyposażenie gospodarstw domowych. Autorka ta wyróżniła zasadnicze trzy kategorie motywów migracji. Do kategorii pierwszej zaliczyła cel „rozproszenia ryzyka egzystencjonalnego” – poprzez zarabianie na cele bieżące, tj. wydatki na żywność, opłaty, spłaty długu oraz wydatki na leczenie. Do drugiej kategorii celów migracji zaliczyć można inwestycje domowe, na które składają się wydatki na budowę domu, wyposażenie mieszkań, ale także na rozrywki (np. wycieczki zagraniczne) oraz udzielanie innym członkom rodziny pożyczek, zapomóg i realizacji celów rodziny (np. sfinansowania wesela). Trzecia kategoria celów migracji obejmuje

³ K. Górniak, *W kręgu lokalności*, w: *Tu i tam*, seria: Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa, IR-WiR PAN, Warszawa 2007.

⁴ B. Perepeczko, *Zmiany w rolnictwie a stan więzi lokalnych na wsi*, „Wieś i Rolnictwo” nr 4(133)/2006.

finansowanie inwestycji służących przyszłości, tj. edukacji dzieci, wyposażenia warsztatu pracy, założenia własnego przedsięwzięcia gospodarczego.

Analizując bardziej ogólne motywy migracji, można je podzielić na trzy zasadnicze kategorie, tj. ekonomiczną i demograficzną (sprzężone przyczynowo-skutkowo), polityczną oraz społeczno-kulturową. Motywy te mogą powstawać zarówno po stronie „wypychania” na emigrację, jak też i „ciągnięcia”, czyli chęty do wyjazdu z kraju. Wśród czynników „wypychających” o charakterze ekonomicznym wymienić można: ubóstwo, bezrobocie, niskie płace, ale także wysoki przyrost naturalny i jego negatywne skutki, powstałe z powodu słabego finansowania lub braku polityki prorodzinnej, systemu edukacji i opieki medycznej. Na emigrację „ciągną” perspektywy wysokich zarobków, a stąd podwyższanie standardu życia „i tam na wyjeździe”, i „tu po powrocie”, a także możliwości wykonywania pracy, która sprawia, że mogą być spełnione cele z zakresu rozwoju osobistego i zawodowego. Istotnym motywem migracyjnym jest niski poziom PKB *per capita*, który w sytuacji słabej koniunktury lub załamania gospodarki lokuje znaczną część społeczeństwa w pozycji ubóstwa, a nawet nędzy. Z kolei kraje migracyjne kuszą bogactwem, lub są znane z perspektyw otrzymywania znacząco wyższych zarobków i możliwości poprawy standardu życia sobie i rodzinie (w kraju). Migracja pozwala, zwłaszcza osobom pracującym w zawodach deficytowych, na odnalezienie swojego miejsca w zdobytym zawodzie, spełniania się w pracy i możliwości osiągnięcia zamierzeń i celów osobistych, które nie były możliwe do osiągnięcia w kraju. Młodych ludzi zakładających rodziny „ciągnie” na emigrację hojna polityka prorodzinna, zwłaszcza zasiłki rodzinne, ale także i umożliwienie dziecku wychowania w środowisku społecznym innego kraju i edukacji w szkole np. anglojęzycznej. Motywami społecznymi i kulturowymi „wypychającymi” ludzi na emigrację są: dyskryminacja ekonomiczna rozumiana szerzej, lecz także wybranych grup zawodowych, które otrzymywane wynagrodzenie za pracę oceniają jako wysoce niesprawiedliwe i ich deprecjonujące (np. lekarze). Częstym powodem międzynarodowych ruchów migracyjnych jest dyskryminacja etniczna czy religijna, a także brak lub nieakceptowana polityka społeczna w zakresie kształcenia, zatrudniania, podatków itp. Migracja może mieć podłoże emocjonalne i być nakierowana na łączenie rodzin i wyjazdy do kraju swoich przodków, w którym społeczeństwo jest otwarte, wielonarodowe i nie odczuwa się podziałów etnicznych. Może też być motywowane, zwłaszcza wśród młodych emigrantów, chęcią poszukiwania nowego miejsca do życia (i jego odmiany), w którym jest szansa, aby się sprawdzić jako człowiek, ale także jako

fachowiec. Zapewne więcej niż margines ilościowy stanowi migracja motywowana swoistym „owczym pędem emigracyjnym”, który sprowadza się do wyjazdu do danego kraju, gdzie wyjechali niemal wszyscy znajomi, koledzy ze szkoły, sąsiedzi, dalsi lub bliżsi krewni. Pozostający w kraju i rezygnujący z migracji sami eliminują się z kontaktów towarzyskich czy też partnerskich. Ponadto motywem takim może być swoista moda na wyjazd, chociaż na krótko, aby coś zarobić, odwiedzić znajomych, poznać nowy kraj, poprawić lub zweryfikować swoją znajomość języka. Migracje mogą mieć także podłoże polityczne i wynikać z konfliktów (przewrotów, wojen) oraz powstającego dla niektórych grup społeczeństwa zagrożenia czy też niebezpieczeństwa stosowania przemocy, łamania praw człowieka itp. Wypychanie ludzi na emigrację może następować na skutek powszechnej korupcji i bezprawia. Emigracja oznacza wówczas wybór takiego kraju zamieszkania, w którym poczucie bezpieczeństwa wynika z życia w kraju stabilnym politycznie, gdzie szanuje się prawo oraz wolność obywatelską i polityczną.

2. Migracja ze wsi karpackich

Mezoregion Karpat Polskich zajmuje szczególne miejsce na polskiej mapie migracji. Także znaczenie ekonomiczne migracji i jej wpływ na stan gospodarki i rozwój wsi jest szczególnie duży, a może nawet lokalnie decydujący. Podobnie jak w okresie międzywojennym, ponownie od lat 60., w ekonomice wsi i gospodarstw bardzo duże znaczenie zaczęła mieć emigracja zarobkowa o charakterze łańcuchowym⁵. Utrzymywane od lat kontakty rodzinne z potomkami osób, które wyemigrowały przed II wojną światową (a także i wcześniej), stanowiły podstawę skutecznej i pomyślnej finansowo emigracji zarobkowej. Zwykle wyjeżdżając turystycznie i wspomagając się różnymi wybiegami prawnymi emigranci pracowali np. 2-3 lata, aby za zarobione pieniądze *rozpocząć nowe życie* w kraju. Sprzyjała temu wyjątkowa sytuacja w zakresie kursu walut, tj. bardzo korzystny przelicznik zarobionych na emigracji dolarów na ówczesne złotówki. Za rok pracy w Ameryce (USA, Kanadzie), można było zbudować, a nawet i urządzić dom, za kolejny rok pracy kupić w tzw. eksporcie wewnętrznym samochód, urządzić lub zakupić warsztat rzemieślniczy⁶. Zbudowane domy, za zarobione zwykle tzw.

⁵ Ibidem.

⁶ C. Guzik, J. Leśnicki, *Przemiany rolnictwa na Podhalu w latach powojennych emigracji zarobkowej (na przykładzie Gronkowa)*, Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie, seria: Sesje Naukowe, z. 43, Kraków 1995.

duże pieniądze, najczęściej z myślą o przyszłości dzieci, stały się w późniejszym okresie dobrą bazą wyjściową do tworzenia kwater turystycznych, pensjonatów czy też mniej lub bardziej legalnego wynajmowania pokojów turystom. Było to tym bardziej możliwe, że także dzieci, gdy dorosły, bardzo chętnie emigrowały do Ameryki, co wynikało z dobrych kontaktów z pracodawcami i pozostającą na emigracji rodziną i znajomymi. W niektórych subregionach Karpat ukształtował się, zwłaszcza na wsi, swoisty *kult Ameryki*, do której powinno się wyjeżdżać, aby zarobić na samodzielne życie, i w której nie wypada nie być, bo świadczy to o braku zaradności życiowej i złych perspektywach ekonomicznych na przyszłość.

Próbując dokonać oceny natężenia migracji zarobkowej mieszkańców gmin wiejskich w mezoregionie Karpat, posłużono się opiniami i ocenami tzw. ekspertów lokalnych. Wyrazili oni opinie, że ma ona charakter powszechny 31,82% wskazań i dość powszechny 54,05% wskazań, a charakter przeciętny i podobny do minionych lat wskazało tylko nieco ponad 10% respondentów. Stwierdzenie, że migracja występuje już obecnie rzadko, wyraziło średnio tylko ok. 3% respondentów, dodając czasem humorystycznie, że *już rzadko, bo ci, co mieli wyjechać, to już wyjechali za granicę*. Największy sumaryczny udział odpowiedzi wskazujących, że migracja zarobkowa ma charakter powszechny lub dość powszechny, wyrazili respondenci z subregionu górskiego (97,73% wskazań), a z pogórskiego – 86,36% wskazań. Subregiony o najmniejszych utrudnieniach *natury górskiej*, jak wyżynny – położony najbliżej większych miast, wykazują zdecydowanie mniejszą migrację z obszarów wiejskich.

W strukturze społeczno-zawodowej migrantów z obszarów wiejskich respondenci wskazywali, że za granicę migrują w pierwszej kolejności rzemieślnicy (prace rzemieślnicze wykonują na emigracji), a następnie ludzie wykształceni (posiadający średnie lub wyższe wykształcenie), co stanowiło odpowiednio 48,86% i 20,18% (tabela 1) – oni pracują zwykle w usługach. Na trzecim miejscu odnotowano wskazanie, że emigrują właściwie wszystkie grupy zawodowe (13,77% wskazań), a także inni, tj. gospodynie domowe, studenci, a nawet uczniowie – 11,98% wskazań. Rolnicy czynnie prowadzący gospodarstwo rolne byli grupą społeczno-zawodową, która według wskazań respondentów raczej rzadko udawała się na emigrację zarobkową – średnio tylko 5,21% wskazań dla całego mezoregionu, jednakże ponad dwukrotnie więcej dla subregionu górskiego (10,87% wskazań), w którym z reguły gospodarstwa i pożytki z nich płynące były zdecydowanie mniejsze w porównaniu z innymi subregionami.

Tabela 1. Struktura społeczno-zawodowa migrantów zarobkowych z obszarów wiejskich w subregionach przyrodniczo-gospodarczych Karpat Polskich (w odsetkach odpowiedzi)

Subregion	Migranci					Ogółem
	rolnicy	ludzie wykształceni	rzemieślnicy	wszystkie grupy zawodowe	inni	
Górski	10,87	17,39	41,30	13,04	17,39	100,00
Pogórski	3,70	14,81	62,96	14,81	3,70	100,00
Pogórsko-wyżynny	0,00	23,53	41,18	14,71	20,59	100,00
Wyżynny	6,25	25,00	50,00	12,50	6,25	100,00
Średnio	5,21	20,18	48,86	13,77	11,98	100,00

Źródło: badania własne wykonane metodą ekspercką w 2007 r.

Nie odnotowano natomiast w ogóle odpowiedzi o migracji rolników w regionie pogórsko-wyżynnym. Problemem metodycznym jest tu jednak obiektywność ocen; to znaczy wartościowanie, kto tak naprawdę jest tylko rolnikiem i wyjechał za granicę jako „rolnik”, a kto wyjechał jako „rzemieślnik”. W kategorii zawodowej *rolnicy*, respondenci odnotowywali wyłącznie właściciele większych gospodarstw, którzy w kraju nie wykonywali zawodowo legalnie lub w szarej strefie innej działalności, np. rzemieślniczej (co nie oznacza, że takich prac nie będą wykonywać na emigracji) lub innej nierolniczej.

Wyjeżdżający za granicę zwykle nie do końca są w stanie określić, na jak długo jadą, gdyż to zależy od wielu uwarunkowań natury osobistej – chociażby zdrowia, zawodowej – jak szybko znajdą pracę, a także formalnoprawnej, tj. czy praca ta będzie mieć charakter legalny, lub też będzie obciążona większym ryzykiem, gdyż odbywać się będzie bez stosowanych zezwoleń (i ubezpieczeń). Analizując oceny dotyczące okresu pobytu emigrantów poza granicami kraju, mogą nieco dziwić wyniki zamierzeń wskazujące, że ma ona raczej charakter długookresowy, tj. „na kilka lat” – średnio 34,11% wskazań (tabela 2)

Średnio niemal 9% migrujących ma zamiar pozostać „na stałe na emigracji”, co może budzić niepokój, gdyż migracja taka ma duże negatywne konsekwencje, zarówno ekonomiczne, jak też i społeczne – chociażby trwała utrata zasobów ludzkich i ich potencjału ekonomicznego we wsiach, z których wyjeżdżają. Wyjazd „na rok” i „na kilka miesięcy” wybiera podobna liczba respondentów, odpowiednio: 13,15% i 14,48%. Bardzo rozpowszechnioną formą migracji, która dotyczy

wyjazdów raczej do krajów europejskich, jest migracja wahadłowa. Polega ona na powtarzalnych, krótkich wyjazdach, najczęściej na sezon letni do prac polowych, budowlanych i usług. Migranci wyjeżdżają w formalnie zorganizowanych grupach (ostatnio rzadziej), w grupach nieformalnych lub indywidualnie. Wyjeżdżający zwykle znają miejsca docelowe wyjazdu, pracodawcę, rodzaj pracy, wysokość zarobków, gdyż wcześniej już tam byli, lub byli ich znajomi. Często pierwszy wyjazd do pracy – gdy jest udany – zamienia się na powtarzalny corocznie lub co sezon, jeżeli pojawia się zapotrzebowanie na daną pracę (i osobę). Mieszkańcy subregionów górskiego i pogórskiego preferują wyjazdy na dłużej, tzn. „na kilka lat” lub „na rok”, a subregionów o mniejszej górzystości terenu chętniej wyjeżdżają „na kilka miesięcy” lub powtarzalnie – wahadłowo.

Tabela 2. Struktura emigracji zarobkowej w odniesieniu do czasu przebywania za granicą mieszkańców subregionów przyrodniczo-gospodarczych Karpat Polskich (w odsetkach wskazań)

Subregion	Raczej na stałe	Na kilka lat	Na rok	Na kilka miesięcy	Wahadłowo*	Inny	Razem
Górski	11,11	26,67	20,00	11,11	24,44	6,67	100,0
Pogórski	3,23	41,94	19,35	12,90	22,58	0,00	100,0
Pogórsko-wyżynny	9,26	37,04	5,56	18,52	27,78	1,85	100,0
Wyżynny	11,54	30,77	7,69	15,38	30,87	3,85	100,0
Średnio	8,79	34,11	13,15	14,48	26,42	3,09	100,0

* Wyjazd powtarzalny np. corocznie.

Źródło: badania własne wykonane metodą ekspercką w 2007 r.

Polacy migrują, ponieważ sytuacja niejako nakazuje im takie zachowanie, zmusza ich do tego, jednakże wyjeżdżają w zasadzie tylko w jednym celu, ekonomicznym. Zarobione środki finansowe, które są w stanie zaoszczędzić migranci będący w stanie wolnym, przeznaczają na swoje, zwykle odraczone, cele ekonomiczne lub zaspokajanie dotychczas niemożliwych do realizacji celów konsumpcyjnych. Migranci pozostający w związkach małżeńskich – o ile sytuacja rodzinna tych związków jest pomyślna – realizują cele nakreślone wspólnie z rodziną⁷.

⁷ K. Górniak, *W kręgu lokalności*, op. cit.

Tabela 3. Ocena rozdysponowania zarobionych na emigracji pieniędzy w subregionach przyrodniczo-gospodarczych Karpat Polskich* (w odsetkach wskazań respondentów)

Subregion	Na bieżącą konsumpcję	Na budowę domu	Na zakup samochodu	Założenie lub rozwój „biznesu”	Inne przeznaczenie	Ogółem
Górski	54,6	86,4	45,5	18,2	11,4	215,4
Pogórski	70,6	85,3	32,4	14,7	17,7	220,6
Pogórsko-wyżynny	73,9	67,7	44,6	20,0	7,7	213,9
Wyżynny	73,3	63,3	33,3	23,3	16,7	210,0
Średnio	68,2	75,1	40,5	19,1	12,2	215,1

* Respondenci mieli możliwość wyboru maksymalnie trzech odpowiedzi.

Źródło: badania własne wykonane metodą ekspercką w 2007 r.

Uzyskana w badaniach terenowych ocena preferencji rozdysponowania zarobionych na emigracji pieniędzy wskazuje, że zdecydowanie preferowane są cele konsumpcyjne. Sumaryczne wskazania przeznaczenia zarobionych dochodów na konsumpcję wynoszą aż 85,45%, w tym najwięcej uzyskano wskazań, że przeznaczone są (będą) na budowę domu -75,1% – i na bieżącą konsumpcję – 68,2%, a także na zakup samochodu – 40,5%. Około 19,1% migrantów przeznaczają zarobione pieniądze na założenie lub rozwój przedsięwzięcia gospodarczego – nierolniczego. Natomiast 12,2% rozdysponuje zarobione pieniądze na doinwestowanie gospodarstwa rolniczego lub spłatę rodziny⁸, sfinansowanie wesela dzieci, pomoc finansową lub materialną dzieciom. Założenie własnego „biznesu” jest tym wydatkiem, który preferuje zróżnicowana ilość migrantów poszczególnych subregionów geograficznych (tabela 3). Różnice są tu jednak niezbyt duże i wynoszą 8,6 pp. na korzyść subregionu wyżynnego, porównywalnego z subregionem pogórskim. W subregionie górskim w porównaniu z pozostałymi najmniejszy jest udział środków przeznaczanych na bieżącą konsumpcję – 54,6% wskazań, a najwięcej na budowę domu – 86,4% wskazań.

⁸ Ponownie, po latach zaniechania tego typu formy odszkodowawczej, powraca zwyczaj i obowiązek spłacenia rodzeństwa z majątku rodzinnego, który odziedziczył jeden z członków rodziny.

Podsumowanie

Polska, zwłaszcza po integracji z UE, należy do krajów o wysokiej migracji zarobkowej. Dotyczy ona różnych grup wiekowych i społeczno-zawodowych, w tym w szczególności sposób środowisk wiejskich zamieszkałych z reguły przez ludność słabszą ekonomicznie i gotową do podjęcia trudu poprawy swojej sytuacji ekonomicznej poprzez pracę poza krajem. Mezoregion karpacki ma bardzo długą tradycję migracyjną – zarówno sezonową do krajów europejskich, jak też i trwającą od 1 do 2 lat (i więcej), głównie do USA. Obecnie w strukturze społeczno-zawodowej migrantów wsi dominują ludzie młodzi i w średnim wieku, którzy za granicą wykonują różnorodne prace o charakterze rzemieślniczym, a także ludzie bardzo młodzi (absolwenci szkół) pracujący głównie w usługach. Migranci najczęściej wyjeżdżają *na kilka lat* – około 1/3 wskazań, lub wahadłowo – ponad 1/4 wskazań. Niemal 9% migrujących ma zamiar pozostania na emigracji *na stałe*. Powracający do kraju migranci zarobione środki finansowe przeznaczają w głównej mierze na cele konsumpcyjne, które wcześniej z uwagi na brak środków finansowych nie mogły być zrealizowane. Preferowanym przeznaczeniem zarobionych pieniędzy rozpatrywanych wielowariantowo (możliwy wybór trzech odpowiedzi) jest budowa domu – 75% wskazań, na bieżącą konsumpcję – utrzymanie rodziny – 68% wskazań i na zakup samochodu – ponad 40% wskazań. Tylko co piąty emigrant powracający do kraju inwestuje zarobione pieniądze w założenie lub rozwój własnej firmy.

PROBLEMS OF LABOUR MIGRATION OF RURAL INHABITANTS FROM THE POLISH CARPATHIANS

Summary

Mainly after integration into the European Union Poland belongs to the countries with high labour migration. The phenomenon concerns various age and socio-professional groups and is particularly perceptible in rural areas inhabited generally by economically poorer people, ready to make effort to improve their economic situation through employment abroad. Carpathian mezo-region has a long tradition of migration, both seasonal one to the European countries and longer, for between 1 and two (or more) years, mainly

to the USA. Currently young people and middle-aged persons prevail in the socio-professional structure of rural migrants, who do various craft works abroad, but also very young people (school leavers) who mostly work in services sector. Migrants usually leave the country for several years (about 1/3 of answers) or seasonally (over 1/4 of answers). Almost 9% of migrating persons intends to stay abroad permanently. Migrants returning to Poland assign the earned means mainly to consumption purposes, which could not be realized earlier because of lack of funds.

Preferred allocation for the earned money, regarded in many variants (choice from three answers) are: house building – 75% of answers, current consumption, family livelihood 68% of answers and for car purchase – over 40% of indications. Only every fifth immigrant returning to Poland invests the earnings in establishing or development of an enterprise.

Translated by Wiesław Musiał